

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในการพิจารณาพิพากษาคดี ศาลจำเป็นต้องไต่ขอเท็จจริงเพื่อประกอบกรณีวินิจฉัย ฉะนั้น ความแต่ละฝ่ายจึงมีหน้าที่ในการนำพยานหลักฐานมาแสดงยืนยันข้อเท็จจริงต่อศาลภายใต้กฎหมายวิธีพิจารณาความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ว่าด้วยพยานหลักฐาน เพื่อให้ศาลเชื่อตามที่ตนกล่าวอ้างในคำฟ้องหรือคำให้การ หน้าที่ของคู่ความดังกล่าวเรียกว่า "ภาระการพิสูจน์" (burden of proof)

"ภาระการพิสูจน์" มีความหมายเดียวกับ "หน้าที่นำสืบ" ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยมีผลต่อการแพ้ชนะคดีของคู่ความโดยตรง กล่าวคือ ทำให้คู่ความฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ทราบว่าจะต้องเตรียมพยานหลักฐานเข้าสืบต่อศาลอย่างไร นอกจากนี้ยังเป็นข้อที่ศาลจะนำมากำหนดในวันชี้แจงสถานที่ให้ฝ่ายใดมีหน้าที่นำสืบก่อนหลังอีกด้วย ทั้งนี้เพราะศาลมักจะให้คู่ความฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ในประเด็นข้อที่สำคัญ และ/หรือมีภาระการพิสูจน์ในประเด็นหลายข้อกว่าเป็นฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบก่อน ยิ่งไปกว่านั้น ในการซึ่งนำพยานเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงคดีของศาลในประเด็นต่าง ๆ ศาลก็ต้องพิจารณาว่าประเด็นข้อพิพาทนั้น ๆ คู่ความฝ่ายใดมีภาระการพิสูจน์ กล่าวคือ ในคดีใดหากไม่มีการสืบพยานไม่ว่าจะเป็นเพราะเหตุความต่างแกลงไม่สืบพยานหรือเป็นเพราะเหตุใด ๆ คู่ความที่มีภาระการพิสูจน์ในประเด็นข้อพิพาทข้อใดก็ต้องแพ้ในประเด็นข้อนั้น หรือในกรณีพยานโจทก์และจำเลยที่นำสืบต่อศาลมีน้ำหนักก้ำกึ่งกัน ศาลจะต้องพิจารณาว่าคดีนั้นโจทก์หรือจำเลยมีภาระการพิสูจน์ ถ้าโจทก์มีภาระการพิสูจน์ศาลต้องพิพากษายกฟ้อง ถ้าจำเลยมีภาระการพิสูจน์ศาลก็ต้องพิพากษาบังคับจำเลยตามฟ้อง

ฉะนั้น เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของภาระการพิสูจน์ การกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดมีภาระการพิสูจน์ ศาลจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์ของการกำหนดภาระการพิสูจน์ที่เป็นไปตามกฎหมายหรือทฤษฎีของการกำหนดภาระการพิสูจน์ เพราะหากศาลกำหนดภาระการพิสูจน์ผิดพลาด ย่อมมีผลต่อการกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้มีหน้าที่นำสืบก่อนผิดพลาดไปด้วย ทำให้เกิดการโต้แย้งเปรียบเทียบกับในเชิงคดี เพราะถึงแม้ว่าจะเคยมีคำพิพากษาฎีกาวินิจฉัยไว้

เป็นบรรทัดฐานว่า หากศาลกำหนดหน้าที่นำสืบพยานก่อนผิดพลาด กล่าวคือ ถ้าประเด็นข้อพิพาทนั้น โจทก์มีภาระการพิสูจน์ ซึ่งตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวศาลต้องกำหนดให้โจทก์มีหน้าที่นำสืบก่อน แต่ศาลกลับเห็นว่าภาระการพิสูจน์นั้นตกแก่จำเลยและกำหนดให้จำเลยสืบก่อน ดังนั้นเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 27 ศาลอาจเพิกถอนกระบวนการพิจารณาดังกล่าวเสีย และกำหนดหน้าที่นำสืบก่อนเสียใหม่ให้ถูกต้อง¹ แต่หากไม่มีการแก้ไขกระบวนการพิจารณาดังกล่าวจนล่วงเลยเวลาคือคู่ความนำสืบพยานจนเสร็จสิ้นแล้ว กรณีเช่นนี้ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาก็อาจแก้ไขได้ โดยวินิจฉัยชี้ว่านำพยานตามหน้าที่นำสืบที่ถูกต้อง เช่น อาจจะวินิจฉัยพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์เสียก่อน² โดยไม่จำเป็นต้องย้อนกลับไปให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่อีก³ก็ตาม แต่การที่คู่ความฝ่ายที่ไม่มีหน้าที่นำสืบก่อนกลับต้องนำพยานเข้าสืบต่อศาลก่อนคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตามที่ศาลกำหนดหน้าที่นำสืบไว้ผิดพลาด ย่อมได้รับความเสียหาย เพราะแทนที่จะสามารถนำพยานมาสืบหักล้างพยานอีกฝ่ายหนึ่ง กลับเป็นโอกาสของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งสามารถนำพยานมาสืบหักล้างพยานของฝ่ายตน ซึ่งเกิดความไม่เป็นธรรมในการสืบพยาน และการว่าความของทนายความเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนพบปัญหาที่เกิดจากภาระการพิสูจน์ในมูลหนี้สัญญาอยู่หลายประการ คือ

1. บทบัญญัติที่เกี่ยวกับหลักการกำหนดภาระการพิสูจน์มีข้อจำกัด และความสับสนใน
ความหมายของคำว่า "หน้าที่นำสืบ"

1.1 บทบัญญัติที่เกี่ยวกับการกำหนดภาระการพิสูจน์ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการกำหนดภาระการพิสูจน์อยู่เพียงสองหลักเท่านั้น คือ หลักผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นมีภาระการพิสูจน์ และหลักข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย โดยไม่เปิดโอกาสให้ศาลนำแนวความคิดหรือทฤษฎีการกำหนดภาระการพิสูจน์หลักอื่น ๆ

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 346/2495

² คู่บันทึกหมายเหตุหายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 589/2518

³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1035/2524

เช่น หลักผู้กล่าวอ้างพฤติการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา หรือหลักข้อเท็จจริงอยู่ในความรูเห็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดการพิจารณาพิสูจนในกฎหมายลักษณะพยาน อันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปของประเทศต่าง ๆ มาใช้เลย แต่ในทางปฏิบัติศาลไทยก็ได้ให้นำเอาหลักเกณฑ์การกำหนดการพิจารณาพิสูจนอื่น ๆ นอกเหนือจากที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 มาใช้ในการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีแพ่ง รวมทั้งคดีอื่นเกิดจากมูลหนี้สัญญาด้วย จึงมีปัญหาว่าการนำหลักเกณฑ์อื่น ๆ มาใช้ในการกำหนดการพิจารณาพิสูจนดังกล่าวถูกต้องเหมาะสมเพียงใด

สรุปและขอเสนอแนะ

ผู้เขียนเห็นว่า การที่ศาลนำเอาหลักเกณฑ์อื่น ๆ มาใช้ในการกำหนดการพิจารณาพิสูจน นอกเหนือจากหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 แม้จะเป็นการไม่ถูกต้องตามหลักนิติวิธี แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่ากฎหมายลักษณะพยานของไทยได้รับอิทธิพลมาจากหลักเกณฑ์ในระบบ Common Law หลายอย่างหลายประการ โดยที่หลักเกณฑ์บางอย่างก็มีบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะพยานของไทย เช่น บทคัดพยานที่เด็ดขาดเพื่อมิให้พยานที่ต้องห้ามเข้าสู่สำนวน เป็นต้น ฉะนั้นการที่ศาลไทยนำเอาแนวความคิดหรือทฤษฎีการกำหนดการพิจารณาพิสูจนหลักอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในกฎหมายลักษณะพยานของประเทศต่าง ๆ เช่น หลักข้อเท็จจริงอยู่ในความรูเห็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ หรือหลักผู้กล่าวอ้างพฤติการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา มาใช้ในการกำหนดการพิจารณาพิสูจนในประเด็นข้อพิพาทของไทยก็เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความในคดี จึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องและยอมรับได้¹

1.2 เนื่องจากความหมายของคำว่า "หน้าที่นำสืบ" ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ได้มีความเห็นของนักกฎหมายแบ่งออกเป็นสองแนว

¹ศาลไทยนำเอาหลักข้อเท็จจริงอยู่ในความรูเห็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ มาวินิจฉัยในคำพิพากษาฎีกาที่ 849/2490 โดยวินิจฉัยว่า "ตามคำพยานหลักฐานที่ได้ความในทางพิจารณาเป็นอันฟังได้ว่า ไฟได้เกิดขึ้นที่ครัวบ้านจำเลยก่อนหาไชบ้านข้างเคียงไม่ แต่ไฟจะเกิดขึ้นด้วยเหตุใดหรือใครทำให้เกิดขึ้นใจทงสืบความไม่ได้ชัด แต่เมื่อทางพิจารณาฟังได้ว่า ไฟได้เกิดจากบ้านจำเลยแล้ว จำเลยยอมมีหน้าที่แสดงขอแก้ตัวเพื่อให้พ้นความรับผิดชอบ"

แนวแรก เห็นว่า หน้าที่น่าสับสน หมายถึงหน้าที่น่าสับสนก่อน และภาระการพิสูจน์¹

แนวที่สอง เห็นว่า หน้าที่น่าสับสน หมายถึงภาระการพิสูจน์นั่นเอง ส่วนหน้าที่น่าสับสนก่อนเป็นเรื่องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 183²

สรุปและขอเสนอแนะ

ผู้เขียนเห็นว่า คำว่า "หน้าที่น่าสับสน" มีความหมายเดียวกับ "ภาระการพิสูจน์" กล่าวคือ หมายถึงหน้าที่ให้ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ต่อศาลให้ศาลเห็นจริงตามที่ตนกล่าวอ้าง ซึ่งถ้าหากไม่มีการสืบพยานแล้วฝ่ายนั้นจะต้องแพ้คดีในประเด็นนั้น โดยภาระการพิสูจน์เป็นสิ่งที่กำหนดโดยกฎหมาย ส่วนหน้าที่น่าสับสนก่อนเป็นกรณีให้ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในคดีจะต้องนำสืบพยานหลักฐานของตนก่อนให้ความอีกฝ่ายหนึ่ง โดยหน้าที่น่าสับสนก่อนอาจเกิดขึ้นจากการที่คู่ความตกลงกัน หรือกำหนดโดยศาลจากการชี้ฟ้องสถาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 183 ซึ่งจะเห็นได้จากการชี้ฟ้องสถานของศาลที่จตุรายนงานกระบวนพิจารณาว่าประเด็นข้อพิพาทข้อใดข้อหนึ่งกล่าวอ้าง จำเลยปฏิเสธ หน้าที่น่าสับสนตกอยู่แก่โจทก์จึงให้โจทก์นำสืบก่อน การกำหนดให้โจทก์มีหน้าที่น่าสับสนในที่นี้ ศาลกำหนดขึ้นโดยอาศัยหลักเกณฑ์ตามมาตรา 84 ส่วนการให้โจทก์นำสืบก่อนเป็นกรณีตามมาตรา 183 ฉะนั้น คำว่า "หน้าที่น่าสับสน" จึงควรมีความหมายเดียวเท่านั้น ซึ่งตรงกับคำว่า "ภาระการพิสูจน์" ซึ่งข้อสรุปดังกล่าวข้างต้นจะทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลเป็นไปอย่างถูกต้อง กล่าวคือ ในกรณีที่ให้ความฝ่ายที่มีหน้าที่น่าสับสนก่อนไม่นำพยานมาสืบต่อศาล ศาลจะพิพากษาให้คู่ความดังกล่าวตกเป็นฝ่ายแพ้คดีไม่ได้ ศาลต้องพิจารณาตามหน้าที่น่าสับสน หรือภาระการพิสูจน์ เท่านั้น

¹นักกฎหมายที่มีความเห็นในแนวแรกนี้ ได้แก่ อาจารย์ไพจิตร ปุณฺณพันธ์ อาจารย์ประมุข สุวรรณศรี อาจารย์คณิง ฤาไชย เป็นต้น

²นักกฎหมายที่มีความเห็นในแนวที่สองนี้ ได้แก่ อาจารย์เข้มชัย ชูติวงศ์ อาจารย์วิจิตร ลุฑิตานนท์ เป็นต้น

2. เนื่องจากในปัจจุบันมีคดีข้อพิพาทอันเกิดจากมูลหนี้สัญญาสู่การพิจารณาของศาล เป็นจำนวนมาก คดีเหล่านั้นมีรูปแบบประเด็นข้อพิพาทต่าง ๆ ที่ศาลจะต้องพิจารณาพิพากษา ฉะนั้น จึงมีปัญหาเกิดขึ้นว่ารูปแบบประเด็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นนี้ศาลควรกำหนดให้โจทก์หรือจำเลย มีภาระการพิสูจน์ และโดยอาศัยหลักเกณฑ์หรือเหตุผลอะไรบาง ตัวอย่างเช่น

2.1 ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องอำนาจฟ้อง โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการ พิสูจน์

เนื่องจากมีความเห็นของนักกฎหมายแตกต่างกันสองฝ่าย กล่าวคือ

ฝ่ายแรก เห็นว่า ในกรณีที่จำเลยต่อสู้ว่าโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง โจทก์มีหน้าที่ นำสืบ เพราะโจทก์ต้องแสดงให้เห็นว่าโจทก์มีอำนาจฟ้องจำเลยได้¹

ฝ่ายที่สอง เห็นว่า ตามปกติการที่โจทก์จะยื่นฟ้องเข้ามาสู่ศาล โจทก์ต้องบรรยาย ข้อเท็จจริงให้เห็นว่าโจทก์ถูกจำเลยโต้แย้งสิทธิอันเป็นการแสดงอำนาจฟ้องของโจทก์ในคดี ทั้งนี้ การที่จำเลยให้การต่อสู้ว่าโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องเพราะเหตุอื่น ๆ เช่น ฟ้องโจทก์เป็นฟ้องซ้ำ โจทก์ยังมีใค้อุทธรณ์การประเมินภาษีของจำเลยต่อคณะกรรมการอุทธรณ์ภาษี โจทก์ยังมีใค้บอกเลิก สัญญา โจทก์ยังมีใค้เตือนจำเลยจึงยังไม่ผินคัก เหล่านี้ ปกติจำเลยควรจะมีหน้าที่นำสืบเพราะ เป็นผู้กล่าวอ้าง เว้นแต่ข้ออ้างของจำเลยเป็นการอ้างในทางปฏิเสธ คืออ้างว่าโจทก์ยังมีใค้ทำ การอย่างหนึ่งอย่างใดจึงยังไม่เกิดอำนาจฟ้อง ดังนั้นควรเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องพิสูจน์ว่า ตนได้กระทำการอันเป็นเงื่อนไขให้ตนเกิดอำนาจฟ้องแล้ว²

สรุปและขอเสนอแนะ

ผู้เขียนเห็นว่า การที่จะให้โจทก์หรือจำเลยมีภาระการพิสูจน์ในประเด็น ข้อพิพาทเรื่องอำนาจฟ้องนั้น จะต้องพิจารณาว่าข้อเท็จจริงที่ทำให้เกิดประเด็นข้อพิพาทในเรื่อง อำนาจฟ้องดังกล่าวโจทก์หรือจำเลยเป็นฝ่ายกล่าวอ้าง กล่าวคือ ต้องพิจารณาในเบื้องต้นจาก

¹ความเห็นของฝ่ายแรกเป็นความเห็นของบริการส่งเสริมตุลาการ

²ความเห็นของฝ่ายที่สองเป็นความเห็นของ อาจารย์เข้มชัย ชูติวงศ์

คำฟ้องว่าอำนาจฟ้องในเรื่องนั้น ๆ เป็นกรณีที่โจทก์จำเป็นต้องบรรยายไว้ในคำฟ้อง หรือเป็นข้อเท็จจริงที่โจทก์ใดบรรยายไว้ในคำฟ้องหรือไม่ เช่น คดีที่โจทก์ฟ้องบังคับจำนอง โจทก์ก็ต้องบรรยายในคำฟ้องว่าก่อนฟ้องคดีโจทก์ใดทำการบอกกล่าวบังคับจำนองแล้ว หรือในกรณีที่โจทก์บรรยายฟ้องว่าก่อนฟ้องคดีโจทก์ใดบอกเลิกสัญญาแล้ว หรือบอกกล่าวเตือนให้จำเลยชำระหนี้แล้ว หากจำเลยยื่นคำให้การปฏิเสธ โดยต่อสู้ว่าโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องเพราะมิได้ทำการบอกกล่าวบังคับจำนองก่อนฟ้อง หรือต่อสู้ว่าโจทก์ยังมีได้มีการบอกเลิกสัญญา หรือไม่เคยบอกกล่าวให้จำเลยชำระหนี้ จึงไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด กรณีเช่นนี้เป็นการปฏิเสธว่ายังไม่มีการโต้แย้งสิทธิและหน้าที่เกิดขึ้นระหว่างโจทก์กับจำเลย ภาระการพิสูจน์ในประเด็นเรื่องอำนาจฟ้องจึงตกอยู่แก่โจทก์

ถ้าเป็นกรณีที่โจทก์ฟ้องขับไล่จำเลยโดยอ้างว่าสัญญาเช่าครบแล้ว หากจำเลยรับว่าสัญญาเช่าครบกำหนดจริงแต่จำเลยยังมีสิทธิอยู่ในสถานที่เช่า เนื่องจากมีข้อตกลงให้จำเลยอยู่ต่อไปได้อีก หรือได้มีข้อตกลงเช่าต่อกันใหม่ หรือได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่ง หรือต่อสู้ว่าที่พิพาทเป็นที่สาธารณะ โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้อง เท่ากับจำเลยรับว่าสิทธิตามสัญญาเช่าที่โจทก์นำมาฟ้องนั้นได้สิ้นสุดลงแล้วจริง แต่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงใหม่เพื่อต่อสู้เรื่องอำนาจฟ้องของโจทก์ ภาระการพิสูจน์ในประเด็นเรื่องอำนาจฟ้องจึงตกอยู่แก่จำเลย

2.2 ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องนิติสัมพันธ์ โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์

สรุปและขอเสนอแนะ

สำหรับประเด็นข้อพิพาทในเรื่องนิติสัมพันธ์นั้น ถ้าเป็นกรณีที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบตามสัญญา ไม่ว่าสัญญานั้นจะได้ตกลงควยวาจาหรือเป็นสัญญาที่ทำไว้เป็นหนังสือ และจำเลยให้การปฏิเสธว่าไม่มีนิติสัมพันธ์กับโจทก์เพราะไม่เคยทำสัญญาตามฟ้องกับโจทก์ โดยมีใต้อ่างอะไรขึ้นมาใหม่ในคำให้การของจำเลย ในกรณีเช่นนี้ถือว่าโจทก์เป็นฝ่ายกล่าวอ้างจำเลยปฏิเสธ ภาระการพิสูจน์ย่อมตกอยู่แก่โจทก์ และแม้การปฏิเสธของจำเลยจะมีใต้อ่างเหตุแห่งการปฏิเสธไว้ ศาลฎีกาก็ได้วินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานไว้ว่าโจทก์ก็ยังคงต้องมีภาระการพิสูจน์อยู่

เพียงแต่จำเลยไม่มีประเด็นที่จะนำสืบตามข้อต่อสู้ของตนเท่านั้น¹

ถ้าเป็นกรณีที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยรับผิดตามสัญญาที่ทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และแนบเอกสารดังกล่าวเป็นเอกสารท้ายฟ้อง จำเลยให้การรับว่าทำเอกสารนั้นไว้จริง แต่ปฏิเสธว่าไม่มีนิติสัมพันธ์ตามเอกสารนั้น หรือข้อความในเอกสารนั้นไม่ตรงตามความจริง เช่นนี้จำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์ ทั้งนี้เพราะเมื่อจำเลยให้การรับว่าได้ทำเอกสารตามฟ้องจริง ก็เท่ากับยอมรับความถูกต้องแท้จริงของเอกสาร เมื่อรับว่าเป็นเอกสารที่แท้จริง ไม่ปลอม ก็ถือเป็นพยานหลักฐานของโจทก์ขึ้นหนึ่งในคดี หากคดีดังกล่าวไม่มีการสืบพยาน หรือศาลสั่งงดสืบพยาน เท่ากับโจทก์มีพยานหลักฐานขึ้นหนึ่งคือเอกสารดังกล่าว ส่วนจำเลยไม่มีพยาน ตลอดจนมิได้สืบหักล้างพยานหลักฐานของโจทก์ จำเลยย่อมตกเป็นฝ่ายแพคดี ฉะนั้นตามปัญหานี้ เมื่อพิจารณาตามหลักเกณฑ์ทั่วไป หรือหลักเรื่องภาระการพิสูจน์ตกอยู่แก่ฝ่ายที่ต้องแพคดี จำเลยจึงต้องมีภาระการพิสูจน์

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ ถ้าโจทก์มิได้แนบเอกสารที่ทำไว้เป็นหนังสือเป็นเอกสารท้ายฟ้อง และจำเลยให้การปฏิเสธนิติสัมพันธ์กับโจทก์ตามที่โจทก์กล่าวอ้าง ภาระการพิสูจน์ในประเด็นเรื่องนิติสัมพันธ์ควรตกอยู่แก่โจทก์หรือจำเลย ผู้เขียนเห็นว่า หากพิจารณาตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน² ศาลก็ยังคงจะต้องให้จำเลยเป็นผู้มีภาระการพิสูจน์ในประเด็นนี้อยู่เอง ทั้งนี้เพราะศาลมิได้แยกประเด็นเรื่องจำเลยมีนิติสัมพันธ์กับโจทก์หรือไม่กับประเด็นเรื่องจำเลยได้ทำสัญญาตามฟ้องกับโจทก์หรือไม่ ออกจากกัน โดยถือว่าเป็นประเด็นเดียวกัน กล่าวคือ ถ้าจำเลยรับว่าทำสัญญากับโจทก์ ย่อมมีนิติสัมพันธ์ตามนั้น หากจำเลยกล่าวอ้างว่ามิได้มีนิติสัมพันธ์ จำเลยจะต้องพิสูจน์ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า ประเด็นเรื่องจำเลยได้ทำสัญญาตามฟ้องกับโจทก์หรือไม่ กับประเด็นเรื่องจำเลยมีนิติสัมพันธ์กับโจทก์หรือไม่ ควรจะเป็นคนละประเด็นกัน ทั้งนี้เพราะแม้จำเลยจะได้ทำสัญญาไว้กับโจทก์จริง แต่นิติสัมพันธ์ก็อาจมิได้เป็นไป

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1498-1499/2508

² ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1547/2516 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2004/2523 และบันทึกหมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกา

อย่างที่โจทก์กล่าวอ้าง และกฎหมายลักษณะพยานก็เปิดโอกาสให้จำเลยนำพยานมาสืบต่อสู้ในเรื่องนี้¹ ซึ่งหากเป็นอย่างที่ผู้เขียนเสนอแนะแล้ว แม้จำเลยจะรับว่าได้ทำสัญญาตามฟ้องแต่ปฏิเสธในประเด็นนี้คดีสัมพันธ์ โจทก์ก็ต้องมีการพิสูจน์ในประเด็น เรื่องนี้คดีสัมพันธ์²

2.3 ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องความไม่สมบูรณ์ของสัญญา โจทก์หรือจำเลย
ต้องมีภาระการพิสูจน์

สรุปและขอเสนอแนะ

ในกรณีที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบตามสัญญาที่ทำไว้เป็นหนังสือ จำเลยรับว่าทำเอกสารนั้นไว้จริง แต่ต่อสู้ว่าหนี้ตามเอกสารนั้นไม่สมบูรณ์ หรือทำโดยสำคัญผิด ถูกข่มขู่ หรือสัญญาดังกล่าวเป็นนิติกรรมอำพราง หรือทำขึ้นโดยแสดงเจตนาหลวง จึงไม่ต้องการรับผิดชอบของโจทก์นั้น ถือว่าจำเลยโดยยอมรับว่ามีการทำสัญญาตามโจทก์ฟ้องจริง ยอมทำให้ประเด็นเกี่ยวกับข้ออ้างในเอกสารตามคำฟ้องของโจทก์ยุติลง ส่วนข้อต่อสู้ของจำเลยเป็นการยกข้อเท็จจริงใหม่ขึ้นกล่าวอ้างเพื่อปฏิเสธความรับผิดชอบต่อโจทก์ จำเลยจึงมีภาระการพิสูจน์ หากจำเลยไม่นำหรือไม่อาจนำพยานมาสืบตามข้อต่อสู้ของตน จำเลยต้องตกเป็นฝ่ายแพคดี เพราะต้องถือตามข้อเท็จจริงในเอกสารที่นับเป็นยุติแล้ว โดยนำหลักผู้ใดกล่าวอ้างผู้หนึ่งต้องนำสืบ และหลักเรื่องภาระการพิสูจน์ตกอยู่แก่ฝ่ายที่ตองแพคดี มาใช้สำหรับประเด็นข้อพิพาทในเรื่องนี้

2.4 ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องการปฏิเสธสัญญาที่มีหลักฐานเป็นเอกสาร
โจทก์หรือจำเลยต้องมีภาระการพิสูจน์

¹ หนึ่งนี้ ต้องไม่เป็นกรณีที่ตองห้ามมิให้นำสืบเปลี่ยนแปลงแก้ไขเอกสารตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 94

² คู่บันทึกหมายเหตุท้ายคำพิพากษาฎีกาที่ 1547/2516 และคำพิพากษาฎีกาที่ 2004/2523 ของ ศาสตราจารย์จิติ ตึงศภัทย์ ประกอบ

สรุปและขอเสนอแนะ

ในกรณีที่โจทก์ฟ้องเรียกเงินหรือเรียกให้ชำระหนี้ตามสัญญาที่ทำไว้ ถ้าจำเลยให้การปฏิเสธว่าไม่เคยทำสัญญาตามฟ้อง โจทก์ย่อมมีภาระการพิสูจน์ตามหลักเกณฑ์ทั่วไป

ส่วนกรณีที่โจทก์นำสัญญามาฟ้องบังคับเอากับจำเลย ถ้าจำเลยให้การว่าได้ทำสัญญาฉบับที่โจทก์นำมาฟ้องจริง แต่สัญญาดังกล่าวโจทก์ทำการแก้ไขข้อความหรือจำนวนเงินให้มากขึ้น คู่ความฝ่ายใดควรมีภาระการพิสูจน์นั้น คำพิพากษาฎีกาได้แตกต่างออกเป็นสองแนว กล่าวคือ

แนวแรก เห็นว่า เมื่อจำเลยรับว่าได้ทำสัญญาตามฟ้องจริง แต่ยกข้อต่อสู้ว่าสัญญาถูกลดเปลี่ยนแปลงโดยโจทก์ได้ทำการแก้ไขข้อความหรือจำนวนเงิน เท่ากับเป็นข้อเท็จจริงที่จำเลยยกขึ้นกล่าวอ้าง จำเลยจึงต้องมีภาระการพิสูจน์¹

แนวที่สอง เห็นว่า การที่จำเลยอ้างว่าโจทก์ได้แก้ไขข้อความหรือจำนวนเงินในสัญญาตามฟ้อง เท่ากับต่อสู้ว่าเอกสารนั้นถูกแก้ไขในส่วนสาระสำคัญ เป็นการปลอมเอกสาร ทำให้เอกสารเสียไปทั้งฉบับ ผู้ใดจะกล่าวอ้างแสวงสิทธิจากเอกสารปลอมหาได้ไม่ ฉะนั้น คำให้การของจำเลยจึงเป็นเรื่องที่จำเลยปฏิเสธความถูกต้องแท้จริงแห่งเอกสาร โจทก์จึงมีภาระการพิสูจน์ในความถูกต้องแท้จริงของเอกสารที่นำมาฟ้อง²

ผู้เขียนเห็นด้วยกับคำพิพากษาฎีกาในแนวที่สอง ทั้งนี้เพราะในกรณีที่จำเลยให้การต่อสู้ว่าสัญญาที่โจทก์นำมาฟ้องเป็นเอกสารปลอม เพราะมีการแก้ไขข้อความหรือจำนวนเงินในเอกสารนั้น แม้จำเลยจะรับว่ามีการลงลายมือชื่อในเอกสารตามฟ้องจริงก็ตาม เป็นกรณีที่จำเลยปฏิเสธความถูกต้องแท้จริงของพยานเอกสาร อันเป็นหลักฐานแห่งการฟ้องร้องบังคับคดี เมื่อโจทก์กล่าวอ้างว่าจำเลยได้ทำเอกสารดังมีข้อความในสัญญาท้ายฟ้อง จำเลยปฏิเสธ

¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 346/2486

² คำพิพากษาฎีกาที่ 244/2497 และคำพิพากษาฎีกาที่ 1958/2500

ภาวะการพิสูจน์จึงควรตกอยู่แก่โจทก์ ฉะนั้นคำพิพากษาฎีกาที่ 244/2497 และคำพิพากษาฎีกาที่ 1958/2500 จึงเป็นการชอบด้วยเหตุผล และเป็นการกลับแนวคำพิพากษาฎีกาที่ 346/2486

มีปัญหาว่า ในกรณีที่โจทก์ไม่สืบพยาน หรือโจทก์ไม่อาจนำสืบให้ศาลเห็นว่าสัญญาตามฟ้องมิใช่เป็นเอกสารปลอมแล้ว ศาลจะยกฟ้องไปหังคดี หรือจะพิพากษาให้จำเลยชดใช้เงินเท่ากับจำนวนที่จำเลยยอมรับ

สำหรับปัญหานี้ มีความเห็นที่แตกต่างกันออกไปสองความเห็น คือ

ความเห็นแรก เห็นว่า กรณีเช่นนี้ศาลอาจพิพากษาให้จำเลยชำระหนี้ให้แก่โจทก์ตามจำนวนเงินของมูลหนี้เดิมที่จำเลยรับ เพราะเอกสารที่ทำไว้เดิมก่อนแก้ตัวเลขเป็นเอกสารที่ชอบด้วยกฎหมาย หนี้เดิมก็ยังคงอยู่ เมื่อจำเลยให้การรับก็พิพากษาให้จำเลยชดใช้ได้¹

ความเห็นที่สอง เห็นว่า เมื่อสัญญาเป็นเอกสารปลอมเนื่องจากการแก้ไขตัวเลข โจทก์จึงไม่อาจแสวงสิทธิจากเอกสารปลอมได้ ถือว่าการกู้ยืมนี้ไม่มีหลักฐานแห่งการกู้ยืม จึงไม่อาจฟ้องบังคับคดีได้²

สำหรับผู้เขียนมีความเห็นว่า แม้สัญญาเป็นเอกสารปลอม โจทก์ไม่อาจแสวงสิทธิจากเอกสารปลอมนั้นก็ตาม แต่สำหรับจำนวนเงินเท่าที่จำเลยรับในคำให้การยอมรับเป็นจำนวนเงินที่มีหลักฐานเป็นหนังสือ และเป็นคำรับของจำเลย จึงไม่ต้องอาศัยฟังจากเอกสารนั้นอีก ผู้เขียนจึงมีความเห็นด้วยกับความเห็นแรกว่า เมื่อจำเลยให้การรับก็พิพากษาให้จำเลยชดใช้ในส่วนที่รับได้ ในกรณีที่ไม่นำสืบพยาน หรือไม่อาจนำสืบพยานให้ศาลเห็นว่าสัญญาตามฟ้องมิใช่เป็นเอกสารปลอมก็ตาม

¹ เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จรัสสินทวงศ์, 2527), หน้า 78.

² คำพิพากษาฎีกาที่ 1142/2518 และคำพิพากษาฎีกาที่ 1532/2526

2.5 ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องการชำระหนี้ โจทก์หรือจำเลยมีภาระการพิสูจน์

สรุปและขอเสนอแนะ

ในกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าจำเลยผิดนัดชำระหนี้ จำเลยปฏิเสธหนี้สัมพัทธ์ และปฏิเสธหนี้ โจทก์มีภาระการพิสูจน์เนื่องจากเป็นฝ่ายกล่าวอ้าง

ส่วนกรณีที่โจทก์ฟ้องขอให้บังคับให้จำเลยปฏิบัติตามการชำระหนี้ตามสัญญา จำเลยรับว่ามีหนี้สัมพัทธ์ตามที่โจทก์อ้างจริง แต่ตนมีไต่ค่างชำระหนี้ตามฟ้องเพราะได้ชำระให้กับโจทก์ครบถ้วนตามสัญญาแล้ว นักกฎหมายส่วนใหญ่เห็นว่าจำเลยมีหน้าที่นำสืบ¹ โดยหลักดังกล่าวมาจากหลักของกฎหมายที่ใช้ระบบประมวลที่ว่า ฝ่ายที่อ้างว่าได้ปฏิบัติตามสัญญาคือชำระหนี้แล้วต้องนำสืบ² นอกจากนี้กฎหมายบางประเทศก็ได้บัญญัติไว้ชัดเจนเป็นหลักทั่วไปว่า ผู้ใดอ้างว่ามีหนี้ผูกพันต้องนำสืบ และผู้ใดอ้างว่าตนหลุดพ้นจากหนี้นั้นควยประการใดผูกพันต้องนำสืบ³

ผู้เขียนมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ในประเด็นเรื่องการชำระหนี้ การจะกำหนดให้เจ้าหนี้หรือลูกหนี้มีภาระการพิสูจน์นั้น จะต้องพิจารณาว่าหนี้มีกำหนดระยะเวลาในการชำระหนี้หรือไม่ ถ้าเป็นหนี้ที่มีกำหนดระยะเวลาต่อกันไว้ในสัญญา และจำเลยต่อสู้ว่าชำระหนี้แล้ว จำเลยก็ต้องมีภาระการพิสูจน์ แต่ถ้าเป็นหนี้ที่มีข้อสันนิษฐานตามกฎหมายว่าลูกหนี้จะต้องมีการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ในทันทีแล้ว ลูกหนี้ซึ่งเป็นจำเลยก็ย่อมได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่าได้มีการชำระหนี้แล้ว ประเด็นข้อพิพาทเรื่องการชำระหนี้กลับตกเป็นของฝ่ายเจ้าหนี้หรือโจทก์ เช่น ข้อสันนิษฐานเรื่องการชำระราคาสินค้าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 490 ซึ่งบัญญัติว่า "ถ้าใดกำหนดกันไว้ว่าให้ส่งมอบทรัพย์สินซึ่งขายนั้นเวลาใด ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเวลาอันเดียวกันนั้นเองเป็นเวลากำหนดใช้ราคา" จากหลักกฎหมาย

¹ เรื่องเดียวกัน

² คู่มือกฎหมายเหตุหายคำพิพากษาฎีกาที่ 2009/2500

³ ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 1315

ดังกล่าว หากโจทก์ฟ้องเรียกค่าทรัพย์สินที่ขาย จำเลยอ้างว่าได้ชำระแล้ว โจทก์ยอมมีภาระการพิสูจน์ เพราะจำเลยได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานของกฎหมาย

2.6 ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องผิดสัญญา โจทก์หรือจำเลยมีภาระการพิสูจน์

สรุปและขอเสนอแนะ

ในกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าจำเลยกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งเป็นการผิดสัญญา หรือจำเลยไม่ปฏิบัติตามสัญญาข้อใดข้อหนึ่ง แต่จำเลยปฏิเสธว่าจำเลยมิได้กระทำการเช่นนั้น หรือจำเลยมิได้ผิดสัญญาข้อที่กล่าวอ้าง โจทก์ต้องมีภาระการพิสูจน์เพราะเป็นฝ่ายกล่าวอ้าง

ถ้าเป็นกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าจำเลยกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งเป็นการผิดสัญญา จำเลยให้การว่าไม่กระทำเช่นนั้นจริง แต่จำเลยมีอำนาจทำได้โดยไมถือว่าเป็นผิดสัญญา ดังนั้นเท่ากับจำเลยยอมรับว่ากระทำการตามที่โจทก์อ้าง แต่ตั้งประเด็นต่อสู้ใหม่ว่าตนมีอำนาจทำได้ แนวคำพิพากษาของไทย¹ กับคำพิพากษาของศาล Common Law² ได้วางบรรทัดฐานเป็นแนวเดียวกันว่าจำเลยมีหน้าที่นำสืบ

นอกจากนี้ ในกรณีที่โจทก์ฟ้องว่าทรัพย์สินของโจทก์ซึ่งอยู่ในความครอบครองของจำเลยตามสัญญาใดเกิดสูญหายหรือบุบสลาย แม้จำเลยจะให้การปฏิเสธ จำเลยก็ต้องมีหน้าที่นำสืบ ทั้งนี้เพราะบางกรณีมีกฎหมายบัญญัติเป็นข้อสันนิษฐานไว้³ และในบางกรณี แม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติเป็นข้อสันนิษฐานไว้ แต่ศาลก็ได้นำหลักเรื่องข้อเท็จจริงอยู่ในความรู้เห็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะมากำหนดให้จำเลยมีภาระการพิสูจน์ เพราะขณะเกิดความสูญหาย

¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 690/2511

² คดี Bond Air Services Ltd. V. Hill 1955 วินิจฉัยว่า กรณีประกันภัย การที่จำเลยซึ่งเป็นผู้รับประกันภัยไม่ยอมชดใช้เงินตามกรมธรรม์ให้กับโจทก์ โดยอ้างว่าโจทก์ทำผิดเงื่อนไขในกรมธรรม์ จำเลยต้องพิสูจน์ข้อเท็จจริงตามที่อ้าง

³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 616

หรือบรูสลายในทรัพย์สินพินาศ จำเลยเป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินอยู่ ย่อมรู้อะไรที่แท้จริงแต่ฝ่ายเดียว ว่าทรัพย์สินสูญหายหรือบรูสลายได้อย่างไร ฉะนั้นหากศาลจะนำหลักเกณฑ์บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 มาใช้ในการกำหนดการพิสูจน์ ก็จะต้อให้ โจทก์เป็นฝ่ายมีหน้าที่นำสืบ เพราะเป็นฝ่ายกล่าวอ้าง ซึ่งจะเกิดความไม่เป็นธรรมแก่โจทก์เป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นการที่ศาลนำเอาหลักเกณฑ์อื่น ๆ มาใช้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม แม้จะไม่ถูกต้องตามหลักนิติวิธี ก็ถือได้ว่าชอบด้วยเหตุผลแล้ว

2.7 ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องค่าเสียหาย โจทก์หรือจำเลยมีภาระการพิสูจน์

สรุปและขอเสนอแนะ

ในกรณีที่โจทก์อ้างว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นเนื่องจากการผิดสัญญาของจำเลย หากจำเลยปฏิเสธว่ามีได้เกิดความเสียหายขึ้น โจทก์ต้องมีการพิสูจน์ แต่ถ้าจำเลยรับหรือมิได้ให้การปฏิเสธในประเด็นนี้ ข้อเท็จจริงก็ต้องฟังเป็นยุติว่ามีความเสียหายเกิดขึ้น โจทก์ก็ไม่มีภาระการพิสูจน์

สำหรับประเด็นเรื่องค่าเสียหายนั้น ถ้าจำเลยให้การรับโดยชัดแจ้งว่า โจทก์มีค่าเสียหายตามฟ้องจริง ประเด็นเรื่องค่าเสียหายก็ฟังเป็นยุติ โจทก์ไม่ต้องนำสืบ แต่ถ้าจำเลยให้การปฏิเสธ โจทก์ก็มีการพิสูจน์ ตามหลักผู้ใดกล่าวอ้างผู้ใดต้องนำสืบ นอกจากนี้แม้จำเลยจะมีได้ให้การต่อสู้ในเรื่องเกี่ยวกับค่าเสียหายไว้ โจทก์ก็ยังต้องมีหน้าที่นำสืบอยู่ ทั้งนี้เพราะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 222 กำหนดให้โจทก์จะได้รับค่าเสียหายตามที่เสียหายจริง ๆ เท่านั้น กรณีจึงไม่ถือว่าจำเลยรับตามคำฟ้องของโจทก์ และด้วยผลแห่งบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว หากโจทก์นำสืบได้ว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นแก่โจทก์อันเนื่องมาจากการผิดสัญญาของจำเลย แต่โจทก์ไม่นำสืบหรือไม่อาจนำสืบในจำนวนค่าเสียหายได้ ศาลก็มีอำนาจกำหนดให้ได้ตามที่เห็นสมควร

สำหรับกรณีที่มีการผิดสัญญา และในสัญญานั้นมีการกำหนดเบี้ยปรับไว้ หากประเด็นในเรื่องเบี้ยปรับจำเลยไม่ต่อสู้ โจทก์ก็ไม่ต้องนำสืบ แต่ถ้าเบี้ยปรับที่เรียกนั้นสูงเกินไปศาลจะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ ส่วนการฟ้องเรียกคืนทรัพย์สินหรือชดเชยราคา ไม่ใช่เป็นการฟ้องเรียกค่าเสียหาย จึงต้องเป็นไปตามหลักหน้าที่นำสืบทั่วไป

2.8 ประเด็นข้อพิพาทในเรื่องอายุความ โจทก์หรือจำเลยมีภาระการพิสูจน์

สรุปและขอเสนอแนะ

โดยเหตุที่โจทก์ไม่ต้องบรรยายในคำฟ้องว่าคดีของโจทก์ยังไม่ขาดอายุความ เพราะอายุความไม่ใช่สภาพแห่งข้อหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 172 วรรคสอง แต่ผู้เขียนเห็นว่า การที่โจทก์นำคดีมาฟ้องต่อศาล ย่อมเป็นกรณีที่โจทก์กล่าวอ้างยืนยันอยู่ในตัวว่าคดีของโจทก์ยังไม่ขาดอายุความ การที่จำเลยต่อสู้ว่าคดีของโจทก์ขาดอายุความแล้ว จึงเป็นการปฏิเสธข้ออ้างของโจทก์ว่าคดียังไม่ขาดอายุความ โจทก์จึงต้องมีหน้าที่นำสืบ

ส่วนเรื่องระยะเวลาที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น ระยะเวลาในการบอกกล่าวโมฆียกรรม หรือข้อต่อสู้ในเรื่องระยะเวลาการครอบครองที่ดินมือเปล่า มีข้ออายุความ ฉะนั้นผู้ใดกล่าวอ้างระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่รูปคดีของตน คู่ความฝ่ายนั้นย่อมมีหน้าที่นำสืบ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นต้องมีหน้าที่นำสืบ